

JULIAN
BARNES
Elizabeth
Finch

Traducere din limba engleză de
RADU PARASCHIVESCU

NEMIRA

U N U

Stătea în picioare în fața noastră, fără notițe, cărți sau nervi. Pupitrul era ocupat de geantă. S-a uitat în jur, a zâmbit, s-a destins și a început.

— Veți fi observat că titlul acestui curs este „Cultură și civilizație“. Nu vă faceți griji. N-o să vă bombardez cu grafice. N-o să încerc să vă îndop cu fapte cum sunt îndopate găștele cu porumb; asta n-ar face decât să vă mărească ficatul, ceea ce e nesănătos. Săptămâna viitoare o să vă aduc o listă de lecturi care e cu totul opțională; nici n-o să pierdeți puncte dacă o s-o ignorați, nici n-o să le câștigați prin studiu asiduu. O să vă predau ca unor adulți, ceea ce fără îndoială că și sunteți. Cea mai bună formă de educație, după cum știau grecii, este prin colaborare. Însă nici eu nu sunt Socrate și nici voi o clasă de Platoni, dacă asta e forma corectă de plural. Cu toate astea, o să ne lansăm în dialoguri. În același timp – și dat fiind că nu mai sunteți la școala primară –, n-o să vă încurajez ca bleaga și n-o să vă aprob anost. Pentru unii dintre voi s-ar putea să nu fiu cea mai bună profesoară, respectiv cea mai potrivită temperamentului și firii voastre. O spun din capul

locului pentru cei care o să se descopere în situația asta. Firește, sper c-o să vi se pară un curs interesant și chiar distractiv. *Riguros* distractiv, vreau să spun. Termenii nu sunt incompatibili. Și o să aștept rigoare și de la voi în schimb. Cu improvizații n-o să meargă. Mă numesc Elizabeth Finch. Mulțumesc.

Și a zâmbit din nou.

Nu luase nimeni notițe. I-am întors privirea, unii cu o admirație respectuoasă, câțiva cu o nedumerire vecină cu iritarea, iar alții deja pe jumătate îndrăgostiți.

Nu mai țin minte ce ne-a predat atunci, la primul curs. Dar mi-am dat seama neclar că, pentru prima dată în viață, ajunsese unde trebuia.

Hainele ei. Să începem de la firul ierbii. Purta pantofi perforați, cu tocuri joase – negri iarna, cafenii toamna și primăvara. Ciorapi lungi de mătase sau dresuri – n-o vedeai niciodată pe Elizabeth Finch cu picioarele goale (și cu siguranță că nu ți-o imaginai în ținută de plajă). Fuste imediat sub genunchi – rezista tiraniei anuale a tivului. Mai mult, părea să-și fi fixat un anumit tip de ținută cu ceva timp în urmă. Încă putea trece drept stilată; peste un deceniu ar fi putut fi considerată vetustă sau poate de colecție. Vara, o fustă cu pense, de obicei bleumarin; tweed în timpul iernii. Uneori se afixa cu o fustă ecosez sau cu un soi de kilt prins cu un ac de siguranță mare din argint (fără îndoială că există un termen scoțian pentru el). Cheltuia bani frumoși pe bluze, din mătase sau din bumbac fin, adeseori în dungii și niciodată transparente. Uneori câte o broșă, de fiecare dată mică și, cum se spune, discretă, dar

în același timp sclipitoare. Purta foarte rar cercei (oare avea găuri în urechi? Iată o întrebare). Pe degetul mic al mâinii stângi, un inel de argint despre care am presupus că fusese moștenit, nu cumpărat sau primit în dar. Avea părul de un gri-nisipiu, bine întreținut și mereu de aceeași lungime. Îmi imaginam programări o dată la două săptămâni. Mă rog, credea în artificiu, după cum ne spunea destul de des. Iar artificiu, mai observa ea, nu era incompatibil cu adevărul.

Deși aveam – noi, studenții ei – vârste cuprinse între 28 și 42 de ani, la început ne-am purtat cu ea ca niște elevi. Ne-am pus întrebări despre studiile și despre viața ei personală, despre motivele pentru care, din câte știam, nu se măritase niciodată, neuitând să ne întrebăm de ce. Despre ce făcea seara. Oare își gătea o omletă perfectă cu *fines herbes* și bea un singur pahar cu vin (Elizabeth Finch beată? Doar dacă se răsturna lumea cu fundul în sus), în timp ce parcurgea ultimul fascicul din *Studii despre Goethe*? Vedeți și voi cât de ușor poți devia spre fantazare, chiar spre satiră.

A fumat în toți anii cât am avut de-a face cu ea. Pe de altă parte, fuma altfel decât toți ceilalți. Există fumători care savurează evident fiecare aport de nicotină; alții care inhalează cu sentimentul silei de sine; și alții care, cu totul energic, susțin că fumează „doar una sau două pe zi“, ca și cum și-ar ține sub control dependența. Și – dat fiind că toți fumătorii mint – „una sau două“ se dovedesc a fi întotdeauna trei sau patru, dacă nu chiar o jumătate de pachet. EF, pe de altă parte, nu manifesta nicio atitudine față de felul în care fuma. Era un lucru pe care-l făcea fără să fie nevoie de explicații

sau de înfrumusețări. Își puna țigările într-o casetă de baga, ceea ce ne făcea să ne jucăm de-a ghicitul mărcii. Fuma ca și cum ar fi fost indiferentă față de fumat. Vi se pare logic? Iar dacă ai fi îndrăznit s-o întrebi, nu s-ar fi prevalat de scuze. Da, ar fi spus, bineînțeles că era dependentă; și, da, știa că-i făcea rău și că era antisocial. Dar nu, nu avea de gând să se lase sau să numere câte țigări fuma pe zi; lucrurile astea erau foarte jos pe lista ei de preocupări. Și fiindcă – asta a fost deducția mea sau, mai bine zis, bănuiala mea – fiindcă nu-i era frică de moarte și percepea viața ca pe ceva supraevaluat, chestiunea chiar n-o interesa și prin urmare n-ar trebui să vă intereseze nici pe voi.

Firește, suferea de migrene.

În ochii minții mele – ochii memoriei mele, singurul loc unde o văd –, stă în picioare în fața noastră, nefiresc de calmă. Nu avea niciunul dintre ticurile și trucurile de lector menite să farmece, să distragă atenția sau să facă dovada caracterului. Nu-și mișca niciodată brațele și nici nu-și sprijinea bărbia în palmă. Se putea întâmpla uneori să afișeze o planșă ca să illustreze o idee, dar era cu desăvârșire inutil. Impunea atenție prin nemișcare și prin voce. Era o voce calmă, limpede, îmbogățită de decenii întregi de fumat. Nu era unul dintre profesorii care intrau în contact cu studenții doar când își ridicau ochii din notițe, fiindcă, așa cum am spus, nu preda după notițe. Avea totul în cap, sistematizat și prelucrat la perfecție. Și asta impunea atenție, reducând distanța dintre ea și noi.

Avea o dicție precisă și o structură a frazelor cu desăvârșire gramaticală – într-adevăr, aproape că-i auzeai virgulele,

punctele-și-virgulele și punctele. Nu începea niciodată o frază fără să știe cum și când avea s-o încheie. Și totuși, nu suna ca un audiobook. Își extrăgea vocabularul din același dicționar pe care-l folosea ca să scrie și să poarte conversații obișnuite. Cu toate astea, efectul nu era câtuși de puțin arhaic, ci de o intensă însuflețire. Și-i plăcea – poate ca să se distreze sau ca să ne surprindă – să arunce din când în când o frază de o cu totul altă tonalitate.

De exemplu, într-o săptămână ne-a vorbit despre *Legenda de aur*, o culegere medievală de miracole și martirii. Subiectul ei era Sfânta Ursula.

— Întoarceți-vă cu mintea în anul 400 a.D.¹, înainte ca hegemonia creștină să se fi impus în lumea noastră. Ursula era o prințesă britanică, fica regelui creștin Nothus. Era isteată, respectuoasă, cucernică și virtuoasă – toate însușirile din zestrea morală obișnuită a acestor prințese. În plus, era frumoasă – însușirea cea mai problematică. Prințul Etherius, fiul regelui Angliei, s-a îndrăgostit de ea și i-a cerut mâna. Asta i-a creat o dilemă tatălui Ursulei, fiindcă anglii nu numai că erau foarte puternici, dar se închinau idolilor.

Ursula era o mireasă care trebuia negociată, ca multe altele înainte și după ea; și fiind inteligentă, virtuoasă et caetera, era în același timp ingenioasă. Acceptă oferta de la fiul Puterii, i-a spus ea tatălui, dar adaugă-i niște condiții care o să impună o amânare. Așa că a cerut să li se dea trei ani de grație, astfel încât Ursula să poată face un

¹ Prescurtare pentru expresia latină *Anno Domini*, „anul Domnului“, care marchează numărul anilor de la nașterea lui Isus Cristos în calendarul gregorian (n. red.).

pelierinaj la Roma, timp în care tânărul Etherius urma să fie inițiat în adevărata credință și apoi botezat. Unora asta li s-ar fi putut părea o pretenție de natură să provoace retragerea din negocieri, dar nu și îndrăgostitului Etherius. Părerile regelui Angliei nu au fost consemnate.

Când s-a aflat de călătoria spirituală a Ursulei, tinerei i s-au raliat alte fecioare care nutreau aceeași concepție. Iar aici ne lovim de o complicație textuală. După cum știu mulți dintre voi, Ursula a fost însoțită de unsprezece mii de fecioare; aceia dintre voi care sunt familiarizați cu Veneția își amintesc, poate, de reprezentarea secvențială a poveștii pe care o realizează Carpaccio. Ce provocare să organizezi un asemenea pachet turistic când domnul Thomas Cook încă nu se născuse. Complicația textuală de care am pomenit privește litera M și ce a vrut să spună primul scrib. Era oare M de la *Mille*, „mie“, sau M de la *martir*? Unora dintre noi li s-ar părea mai plauzibilă a doua variantă. Ursula plus unsprezece fecioare martire înseamnă douăsprezece – de asemenea, numărul apostolilor lui Cristos.

Totuși, să lăsăm povestea să se desfășoare în tehnicolor și cinemascop, tehnici la a căror popularizare Carpaccio a contribuit masiv. Unsprezece mii de fecioare au plecat din Britania. Când au ajuns la Köln, un înger al Domnului i s-a arătat Ursulei, cu mesajul că, după plecarea din Roma, ea și alaiul urmau să se întorcă tot prin Köln, unde urmau să dobândească sfânta cunună a martirilor. Vestea acestui sfârșit de partidă s-a împrăștiat printre cele unsprezece mii și a fost primită cu un extaz despletit. Între timp, în Britania un alt înger al Domnului, tot ubicuu și el, i s-a înfățișat lui Etherius, sfătuindu-l să-și întâlnească

viitoarea mireasă la Köln, unde avea să primească și el frunza de palmier a martiriului.

Oriunde se ducea, Ursula atrăgea din ce în ce mai multe adeptes, deși numărul total nu e consemnat. La Roma, papa însuși s-a alăturat acestei oștiri femeiești și, făcând asta, a atras asupra-i calomnia și excomunicarea. Între timp (din nou), doi malefici comandanți romani, temându-se că succesul formidabil al expediției va ajuta și mai mult la răspândirea creștinismului, au aranjat cu o armată de huni să le masacreze pe tinerele pelerine pe drumul de întoarcere. Întâmplarea făcea ca o armată de huni să asedieze Kölnul chiar atunci. Trebuie să permitem asemenea coincidențe narrative și intervenții angelice: în fond, nu e un roman de secolul al nouăsprezecelea. Deși, dacă mă gândesc bine, romanele de secol al nouăsprezecelea sunt pline de coincidențe.

Și iată că Ursula și numerosul ei alai au ajuns la Köln, moment în care armata hunilor a renunțat la asediul în desfășurare și a început să le măcelărească pe cele Unsprezece Mii Plus Una cu – iar formula a fost o banalitate chiar și în anul 400 a.D. – „sălbăticia lupilor care se năpustesc asupra unei turme de oi“.

Elizabeth Finch s-a oprit, a îmbrățișat camera din priviri și a întrebat:

- Ce să înțelegem din toate astea?
- I-am dat răspunsul în liniștea care se lăsase:
- Propunerea mea: sinucidere polițienească¹.

¹ În original, *Suicide by Cop*. Sinuciderea polițienească este o metodă de sinucidere în care sinucigașul se poartă cu bună știință amenințător cu poliția, ca să provoace o ripostă mortală (n. tr.).

Elizabeth Finch nu era sub nicio formă o persoană publică. N-o să aflați mare lucru dacă o s-o căutați pe Google. Dacă mi s-ar cere s-o caracterizez profesional, aș spune că era un cărturar independent. S-ar putea să sune a eufemism, chiar a truism. Dar înainte de găzduirea oficială a cunoașterii în mediile academice, existau o mulțime de bărbați și femei de o mare inteligență, care își urmăreau propriile interese în particular. Bineînțeles, cei mai mulți aveau bani, unii erau excentrici, iar câțiva, nebuni cu acte. Însă banii le permiteau să călătorească și să cerceteze ce și unde aveau nevoie, fără presiunea publicării, a depășirii unor colegi sau a mulțumirii șefilor de catedră.

N-am știut niciodată cum stătea Elizabeth Finch în plan financiar. Îmi închipuiam că avea bani din familie sau o moștenire. Deținea un apartament în vestul Londrei, în care nu pusesem piciorul niciodată; părea să trăiască frugal; presupun că își aranjase orarul ca să aibă timp pentru burse private, independente. Publicase două cărți: *Femei explozive*, despre anarhistele din Londra dintre 1890 și 1910, și *Miturile noastre necesare*, despre naționalism, religie și familie. Amândouă erau mici și niciuna nu se mai găsea. Pentru unii, un cărturar independent ale cărui cărți sunt indisponibile ar putea fi un personaj rizibil. Prin contrast cu puhoaiile de proști și de plicticoși titulari pe post, care ar fi făcut bine să-și țină gura.

Unii dintre studenții ei și-au făcut apoi un nume. Iar ea este amintită în câteva cărți de istorie medievală și de gândire feminină. Dar n-a fost cunoscută de cei care n-o cunoșteau. Ceea ce se poate înțelege de la sine. Atâta doar că astăzi, în peisajul digital, prietenii și urmăritorii au